

ORTADOĞU GÜNDEMİ

28 Eylül-4 Ekim 2020

2020

■ SURİYE GÜNDEMİ

• Uluslararası Gündemde Suriye

Reyhanlı Barajı'nın açılış töreninde konuşma yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Suriye meselesine yönelik önemli mesajlar verdi. Suriye'de terör bölgelerinin hâlâ var olduğuna dikkat çeken Erdoğan, bu bölgelerin söz verildiği şekilde temizlenmemesi durumunda gerekeni Türkiye'nin tek başına yapacağını duyurdu. Türkiye'nin İdlib'de yeni bir insanlık trajedisi yaşanmasına yol açacak hiçbir adımı asla kabul etmeyeceğini vurguladı. Türkiye'nin her konuda olduğu gibi Suriye'deki meselelerin çözümünde de tercihinin barış ve siyasi yollar olduğuna dikkat çeken Erdoğan, tüm dünya bu noktaya gelene kadar Türkiye'nin kendi yolunda ilerlemekte kararlı olduğunu ifade etti.¹

ABD'nin Suriye'deki YPG / PKK terör örgütüne çoğu güvenlik teçhizatından oluşan 400 milyon dolarlık yardım aktardığı bilgisi ortaya çıktı. Yerel kaynaklar YPG/PKK'ya geçen ay ulaşmaya başlayan destek paketinin büyük bölümünün askerî amaçlar için kullanılacağını belirtti. Yılbaşına kadar sürecektir program kapsamında örgüt mensuplarına bomba keşif cihazları, parmak izi takip cihazları ve polisiye ekipmanları teslim edilecek. Söz konusu program, terör örgütünün işgal ettiği bölgelerdeki iç güvenlik mekanizmalarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, 25 Eylül'de ABD yönetimi olarak Suriye'ye 720 milyon dolar ekstra insani yardım yapacaklarını duyurmuştu.²

• Suriye Rejimi

Rus Hava Kuvvetlerinin desteklediği Suriye rejimine ait güçler ve IŞİD arasında Badia Çölü çevresinde gerçekleşen çatışmalarda 11 rejim askerinin yanı sıra 7 IŞİD militanı da öldü. Suriye rejimi ve IŞİD arasındaki çatışmalar bölgede bir süredir devam etmektedir.³

Lübnan koronavirüs (Covid-19) nedeniyle bir aydan fazladır kapalı tuttuğu Suriye ile olan sınır kapısı Caber Nasib'i kamyon trafiğine açacağını duyurdu. Lübnan, mart ayında koronavirüs nedeniyle Suriye ile olan geçişleri ticaret haricinde kapatmıştı. Fakat ardından kamyon şoförlerinde artan vaka tespiti ile sınır kapısı, ağustos ayında ticarete de kapandı. Caber Nasib Sınır Kapısı, Lübnan ve Suriye'den Körfez ülkelerine akan emtia için kilit bir nokta olarak görülmektedir.⁴

Suriye İnsan Hakları Ağı, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin beşinci yılında bir rapor yayınladı. Yayımlanan raporda Rusya'nın Esad rejimini desteklemek için Suriye'ye müdahalesi neticesinde 2.205'i çocuk 969 kadın olmak üzere 6.589 sivilin ölümünden sorumlu olduğunu açıkladı. Ayrıca Rusya tarafından 222'si okul 207'si sağlık tesisi olmak üzere

1.217 meskûn mahal noktaya saldırı gerçekleştirildi⁵ Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, 2015 yılının Eylül ayında Suriye rejimi ile yapılan anlaşmadan bu yana 4.500'ü Rusya ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden olmak üzere 133 bin militanı etkisiz hâle getirdiklerini söyledi.⁶

• Fırat'ın Doğusu

Haseke'nin güneydoğusunda yer alan El-Hol Mülteci Kampı'nın yedinci bölümünde, YPG'nin kolluk kuvveti olarak hareket eden Asayiş güçlerine muhbirlik yaptığı iddiası ile Iraklı bir mülteci vurularak öldürüldü. Olayın ardından Asayiş güçlerinin yedinci bölümde bulunan güvenlik noktasına kimliği belirsiz kişiler tarafından saldırı düzenlendi. Asayiş güçlerinin yedinci bölgeyi bastığı ve 15 Iraklı mülteciyi cinayete karışmaktan tutukladığı bilinmektedir. Silah sokulması yasak olunmasına rağmen kampın içerisinde bu olayın yaşanması, kampın ve IŞİD mensubu ailelerin güvenliğinden sorumlu olarak bölgeyi kontrol eden YPG güçlerinin yetersiz kaldığını göstermektedir.⁷

SDG güçleri, Deyr ez Zor kırsalındaki Abreeha, El-Subha ve el-Dahla köylerinde Fırat Nehri boyunca konuşlandığı güvenlik ve koruma noktalarının çoğundan çekildi. 17 Temmuz 2020'de belirtilen bölgelere konuşlandırılan birimler, El-Şuhayl ve El- Busayrah kasabalarında devriye gezerek nehrin karşı kıyısında rejimin elinde bulunan bölgelere nehir üzerinden mal kaçakçılığını kontrol altına almakla görevlendirilmişti.⁸

• İdlib

Türk Silahlı Kuvvetler, İdlib bölgesinde M-4 karayolu üzerinde Rus kuvvetleri olmadan ikinci devriyesini gerçekleştirdi. Rusya bölgedeki saldırıların ardından devriyelerini askıya almıştı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov bölgede istikrar sağlandığı takdirde ortak devriyelerin devam edeceğini söylemişti.⁹

• Fırat Kalkanı/Afrin Bölgesi

Fırat Kalkanı Harekâtı bölgesinde yer alan Bab ilçe merkezinde, yerel güvenlik güçlerinin bulunduğu bir kontrol noktasında patlama meydana geldi. Henüz sebebi bilinmeyen patlamada 2 kişi öldü, 7 kişi yaralandı ve çevrede maddi hasar oluştu.¹⁰

■ IRAK GÜNDEMİ

• Siyaset

Devlet kurumları ve yabancı misyon temsilciliklerinin bulunduğu Yeşil Bölge'ye yönelik füze saldırılarının sürmesi nedeniyle ABD'nin Bağdat Büyükelçi Matthew Tueller'in Bağdat'tan ayrılarak Erbil'e geçtiği ve Erbil Başkonsolosluğunda kaldığı aktarıldı.¹¹ Öte yandan Irak Ulusal Güvenlik Müsteşarı Kasım el-Araci, 28 Eylül Pazartesi günü ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Matthew Tueller ve İngiltere'nin Bağdat Büyükelçisi Stephen Hickey ile bir araya gelerek Irak hükûmetinin ABD ve İngiltere'ye yabancı diplomatik misyonları koruyabileceğine ve yasaların dışına çıkanların üstesinden güç kullanarak gelebileceğine dair güvence verme girişiminin bulunduğu kaydedildi.¹²

Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, Washington'ın Irak'ta ABD hedeflerine yönelik saldırıların artmasının ardından Bağdat'taki büyükelçiliğini kapatmakla tehdit etmesi sonrasında ülkede konuşlanmış diplomatik misyonları koruma sözü verdi.¹³ İki ay içinde, sadece büyükelçilik ve askerî üsleri değil, aynı zamanda Iraklı anlaşmalı tarafların Washington ve müttefiklerine yönelik ikmal konvoylarını da hedef alan 40 saldırı düzenlendi. Bağdat, Washington ve Londra'ya yabancı misyonların güvenliğini sağlayacak tedbirler konusunda güvence verdi.¹⁴

Irak hükûmeti, ülkedeki diplomatik misyonların kapatılması ve çekilmesi hâlinde bunun tüm bölge için bir felaketle sonuçlanabileceği uyarısında bulundu.¹⁵ Bağdat'taki diplomatik misyonları ve büyükelçilikleri hedef alan artan saldırılara ilişkin endişeler üzerine çok sayıda yabancı misyon temsilcisi 30 Eylül Çarşamba günü, Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi ile bir araya geldi.¹⁶ Toplantıya Avustralya, Kanada, Hırvatistan, Mısır, Avrupa Birliği, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, İtalya, Japonya, Ürdün, Bahreyn Krallığı, Suudi Arabistan Krallığı, Kuveyt, Hollanda, Norveç, Polonya, Kore Cumhuriyeti, Sırbistan, İspanya, İsveç, Türkiye, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Yemen'den büyükelçiler ve yetkililer katıldı.

Eski Irak Başbakanı Haydar el-Abadi liderliğindeki Nasr Koalisyonu "devlet dışı güçlerin" ülkelere doğrudan müdahale edebilmeleri için ülkelerdeki misyonlarını koruma bahanesini sunduklarını söyledi.¹⁷ Koalisyon Sözcüsü İyad Muzaffar Nuri yaptığı açıklamada, diplomatik misyonlara yönelik saldırılar meselesinin Irak hükûmetini uluslararası toplum önünde utandırdığı ve bu ülkelere doğrudan ülkeye müdahale etmeleri için çok açık bahane verdiğini söyledi.

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı ve Irak Parlamentosu Kerkük Milletvekili Erşat Salihi, Ermenistan'a karşı Azerbaycan için seferberlik çağrısı yaptı.¹⁸ Salihi yaptığı açıklamada "Yıllardır Ermeni işgali altında bulunan Azerbaycan toprakları, Azerbaycan ordusu sayesinde işgalden kurtulmaktadır. Bir olup Azerbaycan için seferber olmalıyız" ifadelerini kullandı.

Irak Dışişleri Bakanı Fuad Hüseyin, Suudi Arabistan Krallığı Dışişleri Bakanı Prens Faysal bin Ferhan el-Suud ile telefon görüşmesi yaptı.¹⁹ İki taraf "iki kardeş ülke arasındaki ilişkileri geliştirecek siyasi, ekonomik ve güvenlik alanları da dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda iş birliğini" harekete geçirmenin yollarını tartıştı.

ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Irak Dışişleri Bakanı Fuad Hüseyin'i telefonla aradı. Görüşmede ABD'nin Bağdat Büyükelçiliğinin kapatılması fikri ve iki ülke arasındaki ilişkiler ele alındı.²⁰ Hüseyin, ABD'li mevkidaşına "Büyükelçiliğin kapatılması fikrinin ABD'nin egemenlik kararı olmasına rağmen, sonuçlarının Irak halkının çıkarlarıyla örtüşmediğini" söyledi.

Kuveyt Emiri Sabah el-Ahmed el-Cabir es-Sabah'ın hayatını kaybetmesinin ardından Irak ve Libya'da yas ilan edildi.²¹ Irak Başbakanlık Basın Ofisinden yapılan yazılı açıklamada, Irak'ta Şeyh Sabah'ın vefatı dolayısıyla 30 Eylül itibarıyla bir günlük genel yas ilan edildiği belirtildi.

Irak'taki en büyük Şii dinî merci Ayetullah Ali el-Sistani'nin Irak seçimlerinde Birleşmiş Milletler (BM) gözetimi talep etmesi İran'ın tepkisine yol açtı.²² İran merkezli Keyhan Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hüseyin Şeriatmedari, Iraklı Şiilerin en üst dinî merci Sistani'nin BM Irak Yardım Misyonu Başkanı Jeanine Hennis-Plasschaert ile görüşmesi sırasında önümüzdeki yıl yapılması kararlaştırılan Irak seçimlerinde, BM gözetimini talep etmesini "Irak'ın kaybedilmesinin ilanı" olarak nitelendirdi.

Irak Yüksek Yargı Konseyinden (IYYK) üst düzey bir heyet, IKBY ile Irak arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için Başbakan Mesrur Barzani ile bir araya geldi.²³ IKBY Başkanı Neçirvan Barzani, destek talebinde bulunmak üzere IYYK'yi Erbil'de ağırladı.²⁴

İran'ın Irak Büyükelçisi İrec Mescidi'nin, Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih ile bir araya gelerek ikili ilişkileri görüştüğü bildirildi. Irak Cumhurbaşkanlığı Ofisinden yapılan yazılı açıklamada Salih ile Mescidi arasındaki görüşmede, Irak'taki son gelişmelerin ve Tahran ile Bağdat arasındaki ikili ilişkilerin geleceğinin masaya yatırıldığı belirtildi. Ayrıca Mescidi'nin İran'ın Irak'ın istikrarını desteklediğini ve çeşitli sosyal ve ekonomik alanlarda Bağdat ile ilişkilerini geliştirmek istediğini bildirdiği vurgulandı.²⁵

• Güvenlik

Haşdi Şaabi, Bağdat Havaalanı karayolunda meydana gelen son patlamanın üyelerinden birinin aracını hedef aldığını duyurdu.²⁶ Geçtiğimiz haftalarda ABD'li Koalisyon Güçleri'nin, özellikle ABD'dekilerin neredeyse her gün hedef alması dikkat çekicidir. Diğer yandan Irak'ta Bağdat Uluslararası Havalimanı yakınlarında bir eve iki Katyuşa füzesinin düşmesi sonucunda ilk belirlemelere göre üç kişi hayatını kaybederken iki kişi yaralandı. Diğer yandan Bağdat'ın güneyinde ABD'ye ait askerî bir konvoyun da saldırıya uğradığı bildirildi.²⁷

Irak hükûmetine bağlı Güvenlik Medya Ağı tarafından yapılan açıklamaya göre, ülkenin kuzeyindeki Selahaddin vilayetinde güvenlik güçlerinin devriye yaptığı sırada yola yerleştirilen bombanın patlaması sonucunda iki subay ve bir güvenlik görevlisi hayatını kaybetti.²⁸ Ayrıca Irak Güvenlik Medya Hüccresine ait internet sitesi yaptığı açıklamada, güvenlik güçlerinin Irak'ın Ninova vilayetinin çeşitli bölgelerinde IŞİD terör örgütüne mensup 26 militanı yakaladığını bildirdi.²⁹

Irak Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı Sözcüsü Tümgeneral Yahya Rasul, Diyala'nın Narin Nehri yakınlarındaki hava operasyonunda bölgedeki IŞİD'in sözde bölgesel liderini sığınanından kaçmaya çalışırken yakaladığını söyledi.³⁰ IŞİD liderinin kimliği açıklanmadı.

ABD Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Irak ve Afganistan gibi ülkelerde terörle mücadelede kullandığı "Asimetrik Savaş Gücü" ve "İvedi Donatım Gücünü" feshedeceğini açıkladı.³¹ İki birlikteki askerlerin gerekli yerlere aktarılmaya başlanacağı, 30 Eylül 2021'de feshin tamamlanacağı belirtildi.

• Ekonomi

Iraklı memurlar ve emekliler, 45 gündür ödenmeyen maaşlar nedeniyle Bağdat'ta devam eden bütçe krizine maruz kaldı.³² Koronavirüs salgını ve petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle yaşanan ekonomik krizle boğuşan Irak ekonomisi son aylarda durma noktasına geldi. Irak hükûmetinin maaş bordrosunda 6,5 milyon çalışanı var. Bir milletvekili, Maliye Bakanlığı tarafından ödemelerin mümkün olan en kısa sürede yapılacağı konusunda bilgilendirildiğini söyledi.

Irak Petrol Bakanlığı, Japon J.G.C Şirketi ile günde 55 bin varil petrol kapasiteli güney rafinerilerinde kalan maddelerin yeniden işlenmesi projesi için 3,7 milyar dolar değerinde bir anlaşma imzaladı.³³ Irak Petrol Bakanı Abdulcebbar, Japonların gelişile üretimi artıracaklarını belirtti.³⁴ Bakan, projenin ilk aşamada 7 bin sonraki aşamalarda 70 bin kişiye iş fırsatı sağlayacağını kaydetti.

Irak Tarım Bakanlığından yapılan açıklamaya göre, Irak'ın birçok ülkeye özel sektör aracılığıyla 700 bin ton hurma ihraç ettiği bildirildi. Ayrıca Bakanlık yaptığı açıklamada, yerli üretimi desteklemek için ithal ürünlere olabildiğince izin verilmediğini ve ülkeye giren ithal hurmaların kaçak yollarla getirildiğini açıkladı.³⁵

• Sağlık ve Sosyal Hayat

Irak'ın Şii milislerinin destekçileri, ABD'nin müdahalesine karşı Londra'da protesto düzenledi.³⁶ Etkinlik, büyük bir Irak topluluğunun bulunduğu Cricklewood'da başladı ve ABD Büyükelçiliğinde sona ermeden önce Irak Büyükelçiliğine yöneldi ve burada ABD askerî varlığının devam etmesine karşı bir protesto düzenlendi.

Koronavirüs vakalarının artmasına rağmen Iraklı yetkililer geçtiğimiz aylarda uyguladıkları gece sokağa çıkma yasağını devam ettirme konusunda isteksiz görünmektedir.³⁷ Irak halkı sokağa çıkma yasağının kaldırılmasından sonra beş gündür hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan hareket etmektedir. Öte yandan, Iraklı yetkililer Kerbela'daki Arbain ziyareti bitene kadar Irak'a yapılacak uçuşların ertelendiğini duyurdu.

Irak'ın başkenti Bağdat'ta toplanan bir grup, 1 Ekim 2019'da gerçekleştirilen hükûmet karşıtı gösterilerin birinci yıl dönümü dolayısıyla gösteri düzenledi.³⁸ Tahrir Meydanı'nda toplanan eylemcilerin ana karargâhı olan Türk Restoranı, protestoların simgesi hâline geldi.³⁹ Göstericiler, geçen yıl patlak veren protestolarla ilgili olarak mevcut hükûmet tarafından göstericilerin talepleri doğrultusunda herhangi bir reform yapılmaması hâlinde protestoların yeniden canlanacağını söyledikleri belirtildi.⁴⁰ Ayrıca geçen yıl iktidarın düşmesi talebiyle başlayan protestoların birinci yıl dönümüne kadar yaklaşık 600 protestocunun öldüğü kaydedildi.

Irak'ta kadın insan hakları savunucularına yönelik saldırıları soruşturma çağırısı yapıldı.⁴¹ Ağustos'ta Riham Yakup'un vurulması ve ardından Lodya Remon Albarti'ne Basra'da suikast girişiminde bulunulması olayları birbirini takip etti. Her iki aktivist de 2018'de güney kentinde başlayan yolsuzluk ve işsizliğe karşı protesto hareketi içinde kadın yürüyüşlerine öncülük etmişti.

Koronavirüsle mücadele kapsamında kurulan Kriz Masası, Irak'ta günlük vaka sayılarının 10 bine yükselebileceği uyarısında bulunarak ikinci bir koronavirüs dalgasına karşı önlem olarak ülkede kapsamlı sokağa çıkma yasağının yeniden uygulamaya konulabileceğini açıkladı. Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan açıklamaya göre, Irak'taki toplam koronavirüs vaka sayısı 362.981, toplam iyileşen sayısı 292.197, can kaybı ise 9.181'e yükseldi.⁴²

■ TÜRKMEN GÜNDEMİ

• Siyaset

Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihi yaptığı açıklamada, Irak'ın ABD-İran çatışmasının içerisine çekilmek istendiğini belirtti. Irak'taki durumun olumlu yönde ilerlemediğini bildiren Salihi, bazı tarafların Irak'ta iç sorun yaratmak için çabaladığını vurguladı. Salihi ayrıca Kerkük'teki yolsuzluk sorununa da değinerek Irak Başbakanı Mustafa Kazımi'den Kerkük'teki bilhassa idari ve mali alandaki yolsuzlukların incelenmesi için bir inceleme komisyonunun oluşturularak kente gönderilmesini talep etti.

1 Ekim 2019'da başlayan protesto gösterilerinin yıl dönümü olması vesilesiyle eylemcilerin tekrar sokaklarda protesto gösterilerine katılması hususuna dair de açıklama yapan Salihi, "Gösteriler anayasa kapsamında güvence altına alınan meşru haktır. Türkmenler millî haklarını talep etmek, yolsuzluğa bulaşanları açığa çıkarıp yargıya sevk etmek için düzenlenecek herhangi bir gösteriyi destekliyorlar" ifadelerini kullandı.⁴³

Eski Irak Parlamentosu Türkmen Milletvekili Casim Muhammed Cafer Bayatlı, gelecek seçimlerde Kerkük'ün özel bir statüde olması gerektiğini belirtti. Bayatlı Kerkük'te bulunan seçim dairelerinin Türkmen, Kürt ve Arap olmak üzere dört koltuk şeklinde bölünmesi gerektiğini ifade etti. Bayatlı, bu önerinin kabul edilmemesi durumunda seçim dairelerinin iki Türkmen, iki Kürt ve iki Arap şekilde paylaşılması gerektiğini; geride kalan altı milletvekili koltuğunun da genel rekabet içerisinde belirlenmesi önerisinde bulundu.⁴⁴

Türkmeneli Partisi, Parti'nin Musul kolunun ev sahipliğinde Musul halkının farklı oluşumlarından temsilcilerin katıldığı bir kurultay gerçekleştirdi. Irak'taki Türkmenlerin hakları çerçevesinde görüş alışverişinde bulunulduğu belirtilen kurultaya, farklı oluşumları temsilen toplum önderleri, akademisyenler ve bölgedeki gençlik hareketlerinden temsilcilerin katıldığı ifade edildi. Söz konusu kurultayda, özelde Musul'da; daha genel anlamda ise Irak'taki diğer Türkmen bölgelerinde yaşanan idari, mali ve güvenlik sorunları gibi sorunların ele alındığı bildirilirken kurultay neticesinde katılımcılar arasında temel konularda mutabakat sağlandığı açıklanmıştır. Yapılan açıklamada üzerinde mutabakata varılan hususların şunlar olduğu aktarılmıştır:⁴⁵

- Telafer ilçesinin vilayete dönüştürülmesi.
- Türkmenlerin idari, güvenlik ve diğer konulardaki makamlarda temsiliyetinin sağlanması.
- Tarafsız ve profesyonel bir medyanın desteklenmesi.
- Türkmen seçim listesinin oluşturulması.
- Türkmenlere yönelik mezhepsel çatışmayı körükleyen mezhepsel ve ırkçı açıklamaların kınanması.
- Türkmen mültecilerin Irak'taki kendi yerleşim yerlerine geri dönmeleri ve tazminat haklarını elde etmeleri.
- Musul'da "Türkmen Şura Meclisinin" oluşturulması
- Türkmen bölgelerinde belediye ve diğer temel kamu hizmetlerinin sağlanması
- Yetkili makamlarla iş birliği yaparak bölgedeki savaş izlerinin (yıkımlarının) temizlenmesi.

Irak Başbakanı Mustafa Kazımi'nin ülkenin resmî televizyon kanalına verdiği röportajda Kürtlere yakın olduğu yönünde kendisine yöneltilen soruya verdiği "Beni bazılarının Kürtlere, Şiilere, Sünnilere, Hristiyanlara yakın olmakla suçlamalarından gurur duyuyorum" ifadesi sonrası Kazımi'nin ifadelerine karşı Türkmen İrade Partisi bir açıklama yayınladı. Açıklamada, Kazımi'nin ifadelerinde Irak'ın farklı etnik ve dinî unsurlarını sayarken Türkmenleri anmamasına tepki gösterildi. Açıklamada ayrıca Türkmenlerin gerek 2003 öncesinde gerekse de 2003 sonrasında Irak'ın asli unsurları olarak maruz kaldıkları haksızlıklar ve zulümler hatırlatılırken diğer yandan Türkmen milletin Irak'ta terör örgütü IŞİD'e karşı vermiş olduğu onurlu mücadelenin de altı çizildi.⁴⁶

Başbakan Kazımi'nin etnik gruplar arasında Türkmenleri dile getirmemesine dair ITC Başkanı ve Kerkük Milletvekili Erşat Salihi de bir eleştiri dile getirerek Türkmenlerin Irak'ta asli unsur olduklarını, tarih boyunca tüm zorluklara rağmen Türkmen milletin bölgede varlıklarını koruduğunu hatırlattı.⁴⁷

ITC yazılı bir açıklama yayınlarak İslam İşbirliği Teşkilatını Ermenistan'ın saldırısına maruz kalan Azerbaycan'dan yana destekleyici bir tutum sergilemeye çağırdı. ITC Enformasyon Dairesinden yapılan açıklamada Ermenistan'ın Azerbaycana'a saldırarak Birleşmiş Milletler Anlaşması'nı ve uluslararası hukuku ihlal ettiği belirtildi.⁴⁸

• Güvenlik

Terör örgütü IŞİD militanları tarafından Kerkük'ün Leylan nahiyesine bağlı Şorca köyünde gerçekleştirilen terör saldırısında aynı aileden üç kişinin hayatını kaybettiği, bir çocuğun ise yaralandığı belirtildi. Güvenlik kaynaklarının aktardığı bilgilere göre bölgede geniş çaplı operasyon başlatıldığı bilgisi verilirken kırsal bölgelere kaçan teröristleri arama çalışmalarının sürdüğü belirtildi.⁴⁹ Ayrıca Kerkük Polis Müdürlüğü tarafından yapılan diğer bir açıklamada, IŞİD militanlarının Kerkük'ün güneyinde yer alan doğal gaz boru hattına bombalı saldırıda bulundukları, söz konusu saldırıda can kaybının olmadığı bildirildi.⁵⁰

Öte yandan IŞİD militanlarının Irak'ta en etkin olduğu vilayetlerden biri olan Diyala'da da IŞİD saldırısı neticesinde bir sivilin hayatını kaybettiği aktarıldı.⁵¹

• Sağlık & Sosyal Hayat

Türkmen Doktor Nebi Hamdi Boşnak'ın, Kerkük İl Sağlık Genel Müdürü olarak atandığı açıklandı. Atama sonrası açıklama yapan Boşnak, Kerkük halkı için elinden geleni yapacağını belirtirken kendisine destek veren Türkmen milletvekillerine de teşekkür etti.⁵²

Irak Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, Kerkük'te 4 Ekim 2020 tarihi itibarıyla 122 kişide daha koronavirüs tespit edildiği, kentteki toplam vaka sayısının 13.755'e ulaştığı bildirildi. Ayrıca açıklamada, toplam vefat sayısının 533 olduğu, sağlığına kavuşan toplam hasta sayısının ise 11.143'e ulaştığı aktarıldı.⁵³

■ IKBY GÜNDEMİ

• Siyaset:

IKBY Başbakanı Mesrur Barzani IKBY Parlamentosunun Erbil-Bağdat ilişkileri, reform paketi, ekonomik ve sağlık kriz ile ilgili özel oturum için toplanmasını istedi. Başbakanlıktan yapılan açıklamaya göre Barzani, milletvekillerini sorunlar hakkında bilgilendirecek. IKBY kamuoyunda Barzani'nin bu girişimi 23 milletvekili tarafından hazırlanan soruşturma teklifine cevap olarak değerlendirildi.⁵⁴ IKBY Parlamento Başkan Yardımcısı Hemin Havrami, Barzani'nin istediği oturumun gelecek hafta düzenleneceğini açıkladı.⁵⁵ Öte yandan muhalefet gruplarından soruşturma teklifinin geri çekilmeyeceği açıklaması geldi. Kürdistan İslami Cemaati Parlamento Grup Başkanvekili Abdulstar Mecid, soruşturma teklifinin Parlamento Başkanlığına sunulduğunu ve geri çekilmeyeceğini belirtti.⁵⁶

İtalya Savunma Bakanı Lorenzo Guerini 28 Eylül'de Bağdat'ta Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi ve diğer yetkililerle görüştüktan sonra Erbil'i ziyaret etti. Bakan, Erbil Uluslararası Havalimanı'nda IKBY Peşmerge İşleri Bakanı Şoreş İsmail tarafından törenle karşıladı. Guerini, KDP Başkanı Mesud Barzani'nin yanı sıra IKBY Başkanı Neçirvan Barzani ve Başbakan Mesrur Barzani ile bir araya geldi.⁵⁷ Görüşmelerde IŞİD'e Karşı Uluslararası Koalisyon kapsamında İtalya'nın rolü, İtalya'nın Peşmerge Bakanlığına yardımları ve İtalya askerlerinin IKBY'deki varlığı masaya yatırıldı.⁵⁸

Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği, KDP'nin erken seçime katılabilmesi için parti kurultayı yapması gerektiğini açıkladı. Haziran 2021'de yapılması beklenen seçimlerden önce KDP'nin kurultay yapmaması durumunda seçime katılma hakkı olmayacak. Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliğinin uyarısında "Bir yıl önce KDP 10 ay içerisinde kurultay yapacağını taahhüt vermişti ancak KDP sözünü yerine getirmedi" denildi. KDP tarafından 2020 Mayıs ayında kurultay yapılmasına kararı alınmasına rağmen koronavirüs salgını nedeniyle KDP'nin kurultayı süresiz olarak ertelenmiştir.⁵⁹

• Ekonomik:

ABD merkezli yayın yapan al-Monitor sitesinin raporuna göre gümrük vergisi alınmayan ürünlerle dolu onlarca kamyon İran'da IKBY'e giriş yapmaktadır. Bölgenin ekonomik kriz yaşanmasına rağmen IKBY kontrolü altındaki Başmak ve Pervizhan Sınır Kapılarında günlük yüz milyon dolarlık kaçakçılık yapılmasından bahsedilmektedir. Pervizhan Sınır Kapısı IKBY/KYB kontrolü altında bulunmasına rağmen kapının güvenlik görevlilerinden alınan bilgilere göre Haşdi Şabi dâhil olmak üzere bazı milis grubu tarafından kontrol edilmektedir.⁶⁰ Konu ile ilgili Goran Hareketi Milletvekili Rizgar Muhammed "Başmak ve Pervizhan Sınır Kapılarının ABD tarafından kara listeye eklenmesinin muhtemel olduğunu" belirtti.⁶¹

IKBY Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye Sağlık Bakanlığının isteği doğrultusunda Türkiye ile Irak ve IKBY arasındaki uçuşların 2 Ekim'den itibaren süresiz olarak durdurulduğunu duyurdu. IKBY Ulaştırma Bakanlığı tarafından Irak vatandaşlarını Türkiye'den Irak'a getiren ve Türk vatandaşlarını Irak'tan Türkiye'ye götüren uçuşların devam edeceği belirtildi.⁶²

• Güvenlik:

30 Eylül'de IKBY'nin başkenti Erbil'in, Gırdaçal bölgesinde bulunan Kürdistan Demokrat Partisi-İran (KDP-İ) karargâhına yönelik roket saldırısı gerçekleştirildiği öğrenildi. Aynı dakikalarda Uluslararası Koalisyon Güçleri'nin konuşlandığı üsse yakın bir bölgeye füze

saldırısı yapıldığı aktarıldı. Saldırının hem İran muhalefeti KDP-İ'ye hem de ABD ve müttefik güçlerine yönelik yapılması ilgi çekti.⁶³ IKBY İçişleri Bakanlığı saldırının Haşdi Şabi kontrolündeki bölgelerden yapıldığını duyurdu. İçişleri Bakanlığı saldırıda herhangi bir zarar görünmediğini belirterek "Bize yöneltilen her saldırıya yanıt vermek için hazır olduğumuzun altını çiziyoruz" ifadesi kullandı. Öte yandan IKBY Terörle Mücadele Birimi tarafından yapılan açıklamada Haşdi Şabi milislerinin Musul yakınlarından Erbil Havalimanı'na roket fırlattığı belirtildi.⁶⁴ Buna karşın Haşdi Şabi "Haşdi Şabi'ye bağlı hiçbir grup tarafından roket saldırısı yapılmadığını" bildirerek saldırının Irak ordusu, Haşdi Şabi ve Peşmerge güçleri arasında bulunan boş bir bölgeden yapıldığını açıkladı.⁶⁵ IKBY Başbakanı Mesrur Barzani Erbil'e yönelik yapılan roket saldırılarına ilişkin yaptığı açıklamada, "IKBY'nin istikrarını bozmaya yönelik yapılan herhangi bir girişime müsamaha göstermeyeceğiz. Yanıtımız olacaktır" ifadelerini kullandı. Barzani "Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi ile telefonla görüşerek failerin yakalanması gerektiğini ilettik" açıklamasını yaptı. Irak Ortak Operasyonlar Komutanlığı, roketli saldırının bir terör grubu tarafından gerçekleştirildiğini ve roketlerin fırlatıldığı bölgenin güvenlik sorumlusu hakkında gözaltı kararı çıkarıldığı ve olayla ilgili kapsamlı soruşturma başlatıldığını açıkladı.⁶⁶ Bu saldırı İran'a yakın Şii gruplarının ABD'ye bir tehdidi olarak değerlendirildi. İran'a yakın gruplar bu saldırıyla Irak bir bütün olduğunu, Bağdat ile Erbil arasında hiçbir fark olmadığını ve Irak'ın bütününde ABD ve müttefiklerine tehdit oluşturabileceğini mesajı iletti.⁶⁷

• Sosyal Hayat:

IKBY'de tespit edilen koronavirüs salgınında toplam vaka sayısı 47.810'a yükselirken virüs nedeniyle hayatını kaybeden kişi sayısı 1.749'dur. Virüsü yenerek sağlığına kavuşan kişi sayısı ise 30.605'e ulaştı.⁶⁸ Ayrıca IKBY Sağlık Bakanlığı tarafından koronavirüs salgını nedeniyle hayatını kaybedenlerin defnedilmesi için oluşturulan özel komitelerin kaldırıldıktan sonra daha önce virüs nedeniyle hayatını kaybedenlerin mezarları yönetimden izin alındıktan sonra yeniden defnedilebilecektir.⁶⁹

■ KÖRFEZ GÜNDEMİ

• Suudi Arabistan:

Suudi Arabistan ekonomisi ikinci çeyrekte küresel pandemi ve petrol piyasasındaki düşüşün etkisiyle %7 daraldı. Çarşamba günü Suudi İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan verilere göre yıllık olarak petrol sektörü %5,3 küçülürken petrol-dışı sektör %8,2 oranında küçüldü. Suudiler arasında işsizlik oranı yılın ilk çeyreğinde yüzde 11,8 iken ikinci çeyrekte yüzde 15,4'e yükseldi.⁷⁰ Ayrıca Suudi Arabistan'da, 116.000 Suudi ve

284.000 yabancı olmak üzere toplamda 400.000 kişinin koronavirüs salgını sebebiyle istihdam piyasasından ayrıldığı açıklandı.⁷¹

Suudi Arabistan ekonomiyi canlandırmak ve gayrimenkul sektörünü desteklemek için gayrimenkul alım satım işlemlerini %15'lik KDV'den muaf tutarak yeni %5'lik işlem vergisi uygulamaya başlayacağını duyurdu. Hükûmet geçtiğimiz temmuz ayında koronavirüsün ve düşük petrol fiyatlarının etkisiyle petrol dışı gelirlerini arttırmak için KDV'yi üç katına çıkararak %15 yapmıştı.⁷²

Suudi Arabistan Maliye Bakanlığı 2021 mali yılı için tahmin edilen bütçe rakamlarını açıkladı. Tahmin edilen gelir 846 milyar riyal (225,6 milyar dolar) ve harcamalar ise 990 milyar riyal (264 milyar dolar) olarak öngörüldü. Tahmini bütçe açığı ise 145 milyar riyal.⁷³ Bu bütçeyle Suudi Arabistan harcamalarını bu yılki 1,07 trilyon riyallik harcama bütçesine oranla %7,5 oranında düşürerek bütçe açığını azaltmayı planlamaktadır.⁷⁴ Goldman Sachs bu bütçeye göre Suudi Arabistan'ın önümüzdeki 3 yıl için petrol varil fiyatını 50 dolar civarında olmasını öngördüğünü açıkladı. 2021 yılı için hazırlanan bütçenin tam dengelenmesi için petrol varil fiyatının \$66 olması gerekmektedir.⁷⁵

Suudi Arabistan Kralı Selman ve Veliaht Prens Muhammed bin Selman Kuveyt'in yeni emiri Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir el-Sabah'ı arayarak Şeyh Sabah'ın vefatı sebebiyle taziyelerini ilettiler.⁷⁶

• Birleşik Arap Emirlikleri (BAE):

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Zayid el Nahyan, salı günü BAE'nin 2022-2023 dönemi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) daimî olmayan üyeliği için adaylığını açıkladı.⁷⁷

Şeyh Muhammed bin Raşid el Maktum, BAE'nin 2024 yılında aya insansız bir uzay aracı göndereceğini duyurdu.⁷⁸

BAE vatandaşı güvenlik şefi Binbaşı General Nasır Ahmed er-Reisi, Ortadoğu'da İngiliz vatandaşlarına yaptığı insan hakları ihlalleri ile suçlandı. İki İngiliz vatandaşına yapılan işkenceden sorumlu olan Nasır Ahmed er-Reisi'nin, Interpol'ün yeni başkanı olmak istediği bildiriliyor.⁷⁹

BAE, salgının başlamasından bu yana 03 Ekim Cumartesi günü itibarıyla 1.231 koronavirüs vakasıyla art arda dördüncü günde en yüksek vaka sayısını kaydetti.⁸⁰

S&P Global Ratings cumartesi günü yaptığı açıklamada, Dubai ekonomisinin koronavirüs etkisi altında seyahat ve turizm üzerindeki kısıtlamalar nedeniyle 2020'de %11 civarında

keskin bir şekilde daralabileceğini söyledi. Dubai'nin brüt genel devlet borcu bu yıl GSYİH'nin yaklaşık %77'sine ulaşacak. Bu oran 2019 yılında %61'di.⁸¹

BM raporuna göre BAE uluslararası silah ambargosunu delerek Libya'da gayrimeşru güçlerin lideri Halife Hafter'a bu yıl da silah teslimatını sürdürdü. Ocak ve nisan ayları arasında BAE Hava Kuvvetleri Libya'ya, BM uzmanlarının mühimmat ve savunma sistemleri taşıdığına inandıkları 150 kadar uçuş gerçekleştirdi.⁸²

• Katar:

Savunma Bakanı Halid Bin Muhammad el-Attiyh, Körfez ülkeleri ve Mısır'ın 2017'de abluka kararında önce Katar'a askerî saldırı planladıklarına dair istihbarat kanıtları olduğunu söyledi.⁸³

Katar, Güney Sudan'ın başkenti Juba'da cumartesi günü Sudan Cumhuriyeti'nin geçici hükûmeti ile 9 isyancı silahlı örgüt arasındaki barış anlaşmasının son imza törenine katıldı. Törene Dışişleri Bakanı Sultan bin Saad el Muraiki başkanlığındaki Katar devleti heyeti katıldı. el Muraiki barışı, Sudan'ın barışçıl bir şekilde yeniden kalkınması için "eşsiz bir an" olarak tanımladı. Müzakereler Katar sponsorluğunda gerçekleşmişti.⁸⁴

• Yemen:

Medyaya yansıyan son haberlere göre Sudan tarafından Yemen'deki savaşa katılmak üzere yüzlerce askerî personeli Suudi Arabistan üzerinden Yemen'e gönderdi.⁸⁵ Sudan 2020 Ocak ayında Suudi Arabistan ve BAE öncülüğündeki Arap Koalisyonundan çekildiğini duyurmuştu.

Diğer taraftan BAE'nin Sokotra'daki faaliyetleri devam etmektedir. BAE destekli Güney Geçiş Konseyi (GGK) güçlerine ait 100 militanın BAE tarafından Aden'den Sokotra'ya sevk edildiği bildirildi.⁸⁶ Buna ek olarak, Yemenli birçok siyasi parti Şebve'nin Atak kentinde bir araya gelerek bir toplantı düzenledi. Toplantı sonrasında ortak bir açıklama yapılarak BAE destekli GGK güçlerinin Bilhaf Limanı'nı boşaltması talep edildi. Bilhaf Limanı Yemen'in güneyinde yer almakta ve petrol ve gaz tesislerini barındırmaktadır. GGK güçleri tesislerin işletilmesini engellemektedir.⁸⁷

Daha önce Cenevre'de yapılan toplantı sonucunda Husiler ile esir değişimi üzerine anlaşmaya varan Yemen Merkezî Hükûmeti, GGK ile de 200 mahkûmun takas edilmesi için anlaşmaya vardı. Anlaşmaya göre Yemen Hükûmeti'nin Şebve vilayetinde tutuklu bulunan 178 mahkûm karşılığında GGK Aden'de tuttuğu 28 mahkûmu serbest bırakacak.⁸⁸

Son olarak Husi milislerin kontrolü altında bulunan Saada'da kurulan bir Özel Ceza Mahkemesi giyaben yaptığı bir yargılama sonucunda Suudi Kralı Selman bin Abdülaziz, Veliaht Prens Muhammed bin Selman, Yemen Merkezî Hükûmeti Cumhurbaşkanı Mansur Hadi ve ABD Başkanı Donald Trump'ın aralarında bulunduğu 10 kişi hakkında ölüm cezası verdi. Yargılamanın konusunun Arap Koalisyonunun Dahyan'da bir öğrenci otobüsünün bombalanması olduğu belirtildi.⁸⁹

• Kuveyt:

2006 yılında Kuveyt Emiri olan Şeyh Sabah el-Ahmed el-Cabir el-Sabah, 29 Eylül 2020 tarihinde vefat etti. Öncesinde de 40 yıllık dışişleri bakanı olarak görev alan Şeyh Sabah, Kuveyt'in iş ve dış politikalarını şekillendiren önemli bir kişilikti.⁹⁰ Emir'in ölümüyle Veliaht Prens Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir el-Sabah, Kuveyt Emiri olarak göreve başladı.⁹¹ Şeyh Nevaf, liderliğinde sakin ve kolay bir geçiş sözü verdi. İstikrarın ve sürdürülebilirliğin devam edeceğini, sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getireceğini söyledi.⁹²

ABD Başkanı Donald Trump, Kuveyt Emiri Şeyh Sabah'ın vefatından dolayı derin üzüntü duyduğunu belirtti. ABD'nin ortağı ve dostu olan emire geçen ay Trump tarafından ABD Liyakat Nişanı Ödülü takdim edilmişti. Emir'in, Ortadoğu meselelerinde sergilediği tavır ve ara buluculuk faaliyetlerine değinen Trump, Kuveyt halkına taziye dileklerini ilettili.⁹³

AB de Kuveyt Emiri'nin vefatı sebebiyle taziye dileklerini bildirdi ve Kuveyt ile olan güçlü bağlara değinildi. Emir'in Kuveyt'in dış politikasının mimarı olduğu ve bunun Kuveyt'i AB'nin yakın ortaklarından biri hâline getirdiği belirtildi. Körfez bölgesindeki sorunların çözümünde yer alan Emir'in insani yardım alanında da ön planda olduğu ve lider rol oynadığına değinildi. AB'nin Kuveyt ile ilişkilerine güçlü şekilde devam edeceğini belirtildi.⁹⁴

Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed es-Sani, bir delege ile birlikte Kuveyt Emiri Şeyh Nevaf el-Ahmed el-Cabir el-Sabah'a taziye dilemek için Kuveyt'e geldi.⁹⁵

Pakistan, Suudi Arabistan, OPEC, Almanya, KİK, İngiltere, Türkiye, İİT, Arap Birliği, Bulgaristan, Çin, Kırgızistan, Umman, Ürdün, Filistin, Irak, Katar, Filipinler, Endonezya, Bahreyn, Moritanya, İspanya, Lüksemburg, Mısır, Tunus, Cezayir, İtalya, Avusturya, BAE, Japonya, Küba, Kuzey Kore, Sırbistan, İran, Eritre, Kanada, Malezya, Panama, Nikaragua, Kamboçya, Brunei, Bosna, Portekiz, Kazakistan, Güney Sudan, Butan, Moğolistan, Etiyopya, Singapur, Maldivler, Venezuela, Arnavutluk, Belarus ve NATO tarafından taziye mesajları iletildi. Hindistan, Emir'in vefatından dolayı bir gün yas ilan ettiğini açıkladı.⁹⁶ Küba ise iki gün yas ilan ettiğini bildirdi.⁹⁷

Kuveyt muhalefeti, yeni emirin hükûmet ile olan sorunlu ilişkilerini düzeltmeyi umduklarını belirtti. Muhalefetten liberal ve İslami eğilimli kesimden kişilerin, Şeyh Nevaf'a veliaht prens iken teklif götürdükleri söylendi. Siyasi bir yumuşama dönemi için beklediklerini, Kuveyt Emiri olan Şeyh Nevaf'ın muhalif liderler ile görüşerek olumlu sinyaller verdiği belirtildi. Sürgündeki kişilere af çıkarılmasının gelecek parlamento seçimleri için iyi bir başlangıç olacağı bildirildi.⁹⁸

Kuveyt hükûmetinden yetkililer tarafından yapılan açıklamaya göre artık devlet sektöründe yabancı işçilerin danışman görevinde bulunmayacağı belirtildi. Bu görevin Kuveytliler ile sınırlı kalacağı söylendi. Devlet kurumlarında çalışan Kuveytlilerin oranının %79 (297.335), yabancı işçilerin oranının ise %21 (34.347) olduğu bildirildi.⁹⁹

• Umman:

Umman, Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el-Ahmed el-Cabir el-Sabah'ın ölümü üzerine üç gün yas ilan ettiğini açıkladı.¹⁰⁰ Umman Sultanı Heysem bin Tarık, bizzat taziyelerini sunmak için Kuveyt'e gitti.¹⁰¹

2021 yılından itibaren yabancı avukatların mahkemelerde bulunamayacağını ve savunma yapamayacağını açıkladı.¹⁰²

• Bahreyn:

Kuveyt Emiri Şeyh Sabah'ın vefatı üzerine Bahreyn'de 3 günlük yas ilan edildi.¹⁰³ Kral Hamed bin İsa el Halife ve Veliaht Prens Selman bin Hamed el Halife yeni Emir Şeyh Navaf ile görüşerek taziye de bulundular.¹⁰⁴

İsrail ile Lübnan arasında iki ülke arasındaki deniz sınırlarının belirlenmesi için görüşmelere başlanmak üzere anlaşmaya varıldığına açıklanması Bahreyn tarafından memnuniyetle karşılandı. Dışişleri Bakanlığı yaptığı bir açıklamayla bu gelişmeyi Lübnan'ın haklarının korunması yönünde atılan önemli bir adım olarak nitelendirdi.¹⁰⁵

İsrail ile Bahreyn arasında varılan normalleşme anlaşması sonrasında iki ülke arasında çeşitli alanlarda iş birliği adımları atılmaya devam etti. Bu kapsamda İsrail İstihbarat Teşkilatı (Mossad) Şefi Yossi Cohen ile Bahreyn Ulusal İstihbarat Ajansı Başkanı Adel bin Halife el-Fadıl ve Stratejik Güvenlik Bürosu Başkanı Şeyh Ahmed bin Abdulaziz el Halife Bahreyn'in başkenti Manama'da bir araya geldi. Görüşmede iki ülke arasında gerçekleştirilen normalleşme anlaşmasının önemine vurgu yapıldı.¹⁰⁶

Öte yandan Sudan hükûmeti ile ülkenin güney ve batısında Devrimci Cephe bünyesinde faaliyet gösteren 9 silahlı grup arasında devam eden çatışmaların sona erdirilmesi için

taraflar anlaştı. Güney Sudan'ın başkenti Cuba'da taraflar nihai barış anlaşması imzaladı. İmza töreninde Bahreyn de bir heyet ile temsil edildi.¹⁰⁷ Dışişleri Bakanlığı da bir açıklama yayınlayarak anlaşmadan dolayı duydukları memnuniyeti ifade etti.¹⁰⁸

■ KUZAY AFRIKA GÜNDEMİ

• Mısır

Bu hafta başında Mısır tarihinin öncü aktörlerinden ve Kuzey Afrika ülkelerine pan-Arabizm'i yayan ilk lider Cemal Abdunaser, 50. ölüm yıl dönümü nedeniyle anıldı. Hafta başında dünya medyası ve bütün Mısır medyası, Nasır'ın etkisinin Mısır'da hâlâ hiç ölmemiş gibi devam ettiğini yazdı.¹⁰⁹

Bu hafta Mısır, dış siyasete ara buluculuk rolüyle başladı. Mısır'ın Kızıldeniz'e kıyılı şehirlerinden Hurghada'da Libya'daki taraflar yüz yüze görüşme gerçekleştirdi. Hem Doğu hem de Batı kanadından askerî ve polis delegeler görüşmeye katıldı. Görüşmede Libya'daki tansiyonu düşürmek ve barışı korumak adına 5+5 Müsterek Askerî Komisyon ve tutuklu mübadelesi konularında hemfikir olundu.¹¹⁰ Mısır'daki Libya görüşmelerin akabinde ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo Mısırlı mevkidaşı Sameh Şükrü ile telefon konuşması gerçekleştirdi. Konuşmada Libya'daki durum ve Filistin meselesinin güncel durumu ele alındı. Pompeo, Şükrü'ye bölgesel uzlaşıda Mısır'ın rolünden memnuniyet duyduklarını belirtti.¹¹¹ Ayrıca bu hafta Mısır Cumhurbaşkanı darbeci Abdelfettah el-Sisi, Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson ile telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Görüşmede iki ülke arasındaki güvenlik ve ticaret anlaşmaları ele alınırken aynı zamanda Libya'daki son durum ve Mısır'ın iklim değişikliği üzerine yaptığı çalışmalar değerlendirildi. Johnson, en yakın zamanda Mısır ile serbest ticaret anlaşması imzalamak istediklerini belirtti.¹¹² Bölgesel siyasette bu hafta Yunan basını ve stratejistleri, Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin bölgedeki Arap ülkelerini müttefik bir çatı altında Türkiye'ye karşı toplamak istediğini belirtti. Azerbaycan ve Ermenistan meselesinin üzerine Mısır'ın Suriye'yi Arap Ligi'ne geri istediği ve Arap torakları üzerindeki Türkiye varlığını bitirmek için çalıştığı belirtildi. Son olarak Mısır'ın bölgede Türk iki yüzlülüğünü gören tek ülke olduğu ancak AB'nin bu duruma sessiz kaldığı belirtildi.¹¹³ Bu hafta, Mısır MENA bölgesinde bir ilke imza atarak bölgedeki yeşil tahvil ihraç eden ilk ülke oldu. Mısır yeşil tahvil yatırımının iklim ve çevre açısından ülke geleceğinde önemli rolü olduğunu açıkladı. Ayrıca, Mısır Finans Bakanlığı tahvil yatırımında Credit Agricole, CIB ve HSBC Holding bankalarından yapısal danışmanlık desteği alındığını duyurdu.¹¹⁴

• Libya

Hafta başında Libya'daki taraflar Mısır'ın Kızıldeniz kıyısındaki Hurghada kentine uzlaşma görüşmesine başladı. Görüşmede 5+5 Müşterek Askerî Komisyon ele alındı ve tutuklu mübadelesine karar verildi. Görüşmede beş sene sonunda ilk kez Serrac'ın ve Hafter'in aynı masada oturacağı söylense de buna dair net bir bilgi duyurulmadı. Mısır'daki görüşmelerin ardından BM, Libya'daki tarafların uzlaşma pozitif baktığını ve gelişmelerin olduğunu açıkladı.¹¹⁵ Mısır dışında, siyasi uzlaşma müzakerelerinin ikinci turu için Libya karşıt delegasyonları hafta ortasında Fas'ın Bouznika kentine gitti. Görüşmelere Doğu kanadından Hafter yanlısı Tobruk Temsilciler Meclisi üyeleri ve Batı kanadından Libya Devlet Yüksek Şura Başkanı Halid al-Mishri katıldı. Birinci turunun olumlu sonuçlandığı müzakerelerin bu aşamasında ilerleme kaydedileceği düşünülmektedir.¹¹⁶ Libya İçişleri Bakanı Fethi Başağa ile Türkiye'nin Libya Büyükelçisi Serhat Aksan bölgesel ve enerji güvenliği üzerine konuşma gerçekleştirdi.¹¹⁷ Bunun üzerine Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Donmaz, Türk yatırımcıların Libya ile Trablus'ta doğal gaz ile çalışan elektrik santrali yapma anlaşmasına vardığını duyurdu. Anlaşma'nın hem Türkiye'nin ekonomik çıkarına hem de Libya'nın enerji ihtiyacının karşılanmasına katkısından dolayı karşılıklı fayda anlaşması olarak görüldü.¹¹⁸

• Tunus

Bu hafta başında birçok muhalefet yetkilisi yeni bir koalisyon kuracaklarını duyurdu. Eski Nidaa Tounes partisi lideri Ridha Belhadj, yeni politik cephenin Tunus'taki süre gelen kaosu bitireceğini, düzeni sağlayacağını ve Tunusluları ilerleteceğini açıkladı. Yeni "Amal" Koalisyonu altında Ahmad Najib al-Shabi, Belhadj, Selma Elloumi öncülüğünde Yenilikçi Demokratik Partisi kuruldu. Parti koalisyonunun güçlendirmek için diğer politik liderler ile de görüşüldüğü bildirildi.¹¹⁹ Bu hafta, Tunus Cumhurbaşkanı Kais Saied, Tunus'u ziyaret eden Cezayir Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum ile görüştü. Görüşmede iki ülkenin Libya'da siyasi uzlaşma destekledikleri belirtildi ve iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirme seçenekleri değerlendirildi.¹²⁰ ABD Savunma Bakanı Dr. Mark T. Esper Kuzey Afrika ziyaretindeyken Tunus Savunma Bakanlığında Bakan Ibrahim Bartağı ile görüştü. Görüşmede ABD ve Tunus arasındaki güvenlik anlaşmalarının artırılması gerektiğini dillendirdi. Ayrıca görüşmede ilerleyen senelerde ABD ve Tunus'un Kuzey Afrika'da güvenliğin sürekliliği için beraber çalışacakları söylendi.¹²¹ Ayrıca, bu hafta Tunus Cumhurbaşkanı Kais Saied'in idam cezasını gündeme getirmesi birçok uluslararası insan hakları organizasyonunun dikkatini çekti. Tunus'ta yaşanan kadın cinayetinin ardından toplum öfkesiyle birlikte Saied en son 1991'de uygulanan idam cezasını yeniden gündeme getirdi. Saied, herhangi bir insanı sebepsiz yere öldüren kişinin idam cezasını hak ettiğini söyledi.¹²²

• Cezayir

Bu hafta Cezayir iç siyasetinde avukatlar, söz verilen reformların gerçekleştirilmediği iddiasıyla protesto yaptı. Avukatlar, Cezayir'in başkenti Cezayir'de gazeteciler üzerindeki kısıtlamaları, özgür ifade kısıtlamalarını ve gerçekleşmeyen yasal reformları sebep göstererek protestoyu gerçekleştirdi.¹²³ Libya UMH Dışişleri Bakanı Mohamed Siala Cezayir Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum ile telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Görüşmede Libya'daki son gelişmeler ve ikili ilişkiler ele alındı.¹²⁴ Bu görüşmeye ek olarak, UMH Başkanı Fayiz es-Serrac ve Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecit Tebbun Libya'daki gelişmeleri konuşmak için telefon görüşmesi yaptı. Her iki tarafta Libya'da siyasi uzlaşının sağlana bilmesi için dış güçlerden arınması gerektiğinde hem fikir oldu.¹²⁵ 15 yıl sonunda ilk kez Amerikan Savunma Bakanı Cezayir'i ziyaret etti. Bu hafta ortasında, Kuzey Afrika ziyaretindeyken ABD Savunma Bakanı Mark Esper Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecit Tebbun, Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkanı General Said Chanegriha ile birlikte bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantıda Libya'daki ve Mali'deki son durum değerlendirilerek ABD ve Cezayir arasında olası bir stratejik ittifakın önemi konuşuldu.¹²⁶ Cezayir Dışişleri Bakanı Sabri Bukadum Tunus ziyaretindeyken Tunus Cumhurbaşkanı Kais Saied ve mevkidaşı Othman Al Jrindi ile görüştü. Görüşme sonunda iki ülkenin Libya'daki siyasi uzlaşığı destekledikleri ve ellerinden geleni yapmaya hazır oldukları açıklandı.¹²⁷

• Fas

Bu hafta başında, Fas Kralı VI. Muhammed, Fas Dışişleri Bakanı Nasser Bourita'yı Mali'nin yeni liderleri ile görüşmeye gönderdi. Bourita, Mali'nin başkenti Bamako'da Mali'nin yeni atanan geçiş dönemi başkanı Ba N'Daou ile görüştü. Aynı zamanda Bourita, geçiş dönemi Cumhurbaşkanı Yardımcısı Albay Assimi Goita ve geçiş dönemi Başbakanı Moctar Ouane ile de görüştü. Görüşmeleri yeni hükûmeti tebrik niteliğinde olup görüşme sonunda Malili yetkililerden Kral VI. Muhammet'e Mali'ye karşı ilgisinden dolayı teşekkür edildi.¹²⁸ Bu hafta sonunda ABD Savunma Bakanı Mark Esper, Kuzey Afrika ziyaretinde Fas Ulusal Güvenlikten Sorumlu Hükûmet Bakanı Vekili Abdeletif Loudyi ile görüştü. Görüşmede Fas Kraliyet Silahlı Kuvvetleri ile ABD kuvvetleri arasında gerçekleşecek bir askerî iş birliği anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın ABD-Fas askerî ilişkilerini geliştireceği gibi bölgesel güvenlikte de etkin bir rolünün beklentisi içerisinde olduğu belirtildi.¹²⁹ Bu hafta İstanbul'da gerçekleşen İstanbul Uluslararası Buluş Fuarı 2020 (ISIF'20) 'de 11 Faslı katılımcı madalya kazandı. Faslı buluşların iki tanesi altın, dört tanesi gümüş ve beş tanesi bronz madalya ile ödüllendirildi.¹³⁰ Bu hafta ortasında Bouznika kentinde gerçekleştirilen Libya müzakerelerinin 2. turu için tarafların yeniden Bouznika'ya geldiği belirtildi. Taraflar arasında Tobruk Temsilciler Meclisine sadık olan

darbeci Halife Hafter'in de olduğu söylendi. Müzakerelerin yeniden hafta ortasında başlayacağı belirtilse de hafta sonuna kadar müzakerelere dair herhangi bir medya unsurundan ya da resmî kurumlardan açıklama gelmedi. Görüşmelerin ertelendiği düşünülmektedir.¹³¹

■ ENERJİ GÜNDEMİ

• Dünya Geneli

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki askerî çatışmalar Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattından ve Güney Kafkasya doğal gaz boru hattından (SCP) sadece 30-40 km uzaklıkta bulunmuyor.¹³² Analistler, yaşanan askerî çatışmaların şimdilik Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz ihracatını etkilemediğini belirtmektedirler.¹³³

Venezuela'ya giden İran bandıralı üç tanker gemisi olduğu ve bunların yaklaşık 820.000 varil benzin ve diğer motor yakıtları bulundurdukları tahmin ediliyor.¹³⁴ İran yaptığı açıklamada gönderilen bu yakıt karşılında Venezuela'dan altın aldığını bildirdi.¹³⁵

• Türkiye

İran ile 2026 yılında bitecek gaz alım kontratlarında İran'ın Türkiye'ye karşı fiyat indirimi ve ekonomik diplomasisini kullanabileceği değerlendirilmektedir.¹³⁶

• Ortadoğu

İsrail ve BAE arasında Süveyş Kanalı'na alternatif yaratması ve Akdeniz'e direkt ulaşım sağlayacak yeni bir kanal projesi olduğu bildirildi. Akdeniz ile Körfez arasında ikincil bir nakliye yolu sağlayacak kanalın, Mısır'ın iki Kızıldeniz adası olan Tiran ve Sanafir'i 2017'de Suudi Arabistan'a devretmesi nedeniyle mümkün olduğunu açıklandı. Bu gemilerin Mısır kara sularını girmeden Akdeniz'e geçebileceği anlamına geliyor.¹³⁷

Libya'da, petrol üretiminin yeniden başlatılmasının ardından üretimin üç kattan fazla artarak günde yaklaşık 300 bin varile ulaştığı açıklandı. Bunun ise zayıf talep dolayısıyla piyasayı yeniden dengelemeye çalışan OPEC+ ülkeleri için sorun yaratabileceği bildirildi. Ayrıca, Bloomberg, operatör Arabian Gulf Oil'nun günlük 200 bin varillik üretim kapasiteli Sarir Petrol Sahası'nın salı günü faaliyetlerine yeniden başladığını bildirdi.¹³⁸ Bloomberg tarafından derlenen verilere göre, Libya'nın petrol ihracat terminallerinin durumunu ve kapasitesini günde varil olarak gösteren veriler yayınlandı.¹³⁹

25 Eylül'de Libya'nın Masa el Hariga Terminali'nden ocak ayından beri ilk defa yapılan ihracat ile 1 milyon varillik Sarir ham petrol yüklemesi yapıldı.¹⁴⁰

Libya Ulusal Petrol Şirketi ve Eni arasında bir görüşme gerçekleştirildi. Görüşme sonucunda Mellitah Oil and Gas Company'nin iş birliği içinde çalışmaya başladığı ve şirketin elektrik santrallerine gaz sağladığına ilişkin mevcut koşullar altında maliyetlerinde gerekli düşüşün sağlanması gerektiği bildirildi.¹⁴¹

Libya'nın Trablus merkezli İçişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, Devlet Elektrik Tekeli Projeler Dairesi eski Genel Müdürü ve Libya Genel Elektrik Şirketi üyesi olan bir kişinin yolsuzluk suçlamasıyla çıkarılan tutuklama emri sonucunda tutuklandığını bildirdi.¹⁴²

Qatar Petroleum, Mesaieed Rafinerisinde üretilen ve yurt içi taşımacılık pazarı için kullanılacak "Avrupa Emisyon Standardı"na uygun ultra düşük sülfürlü dizel (ULSD) tedarikine başladığı açıkladı.¹⁴³

Ürdün ve Irak, elektrik şebekelerini bağlamak ve elektriği karşılıklı olarak satmak için iki aşamadan oluşacak olan ve ilk aşamasında Ürdün'ün Irak'a yılda 1000 GWh sağlayacağı, ikinci aşamasında ise iki tarafın elektrik enerjisi değişim kapasitesini artırmasına odaklanacak bir enerji sözleşmesi imzaladığı açıkladı.¹⁴⁴

IKBY yetkilileri yaptığı açıklamada, IKBY'nin OPEC+ petrol üretim kesintisi anlaşmasına uyduğunu ve azaltma hedeflerini karşıladığını bildirdi.¹⁴⁵ Bununla beraber Irak Devlet Petrol Pazarlama Örgütü (SOMO) yaptığı açıklamada, Irak'ın IKBY'nin kontrolsüz ve kendi başına hareket etmesi nedeniyle Irak'ın petrol üretimini tam olarak azaltma yönündeki yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini açıkladı.¹⁴⁶

SOMO, Irak'ın ağustos ayında ortalama günlük petrol ihracatını aylık bazda 6 puan azaltarak günde 2,6 milyon varile düşürdüğünü açıkladı.¹⁴⁷ Buna ek olarak, Eylül'de Irak'ın toplam petrol ihracatı ortalama 2,6 milyon varil olarak gerçekleşirken. Güney limanlarından yapılan petrol ihracatı ortalama 2,5 milyon varil ve Ceyhan üzerinden ortalama 104.000 varil ihracat gerçekleştiği açıklandı.¹⁴⁸

Irak mevcut günde 680 bin varil olan ham petrol rafinaj kapasitesini önümüzdeki iki yıl içinde günde bir milyon 140 bin varile çıkarmaya planladığını açıkladı. Bağdat, Basra ve Baji'de faaliyet gösteren mevcut rafinerilerin kapasitesinin artırılacağını ve Maysan, Kerkük ve Dhi Waqar Valiliklerinde yeni 150 bin varil kapasiteli yeni rafineriler inşa edileceğini bildirdi.¹⁴⁹

Irak Petrol Bakanlığı yaptığı açıklamada, eylül ayında 78 milyon varilden fazla ham petrol ihraç edilerek 3,1 milyar dolar gelir elde edildiğini açıkladı.¹⁵⁰

Havaya yakım alanında dünyada ikinci sırada yer alan Irak, yanan gazın %40'ını yakalayarak 3,5 GW'nın üzerinde güç üretebileceği açıklandı. Irak, elektrik ihtiyacını karşılamak için İran'ın gaz ve elektriğini ithal ediyor.¹⁵¹

Irak Radyoaktif Maddelerin Kontrolü Komisyonu, hükûmetin bir araştırma nükleer reaktörü inşa etmek için bir komite kurduğunu bildirdi.¹⁵²

Irak, Japonya şirketi JGC Corporation ile 55.000 varillik bir tesis inşa etmek için 4 milyar dolarlık bir anlaşma imzaladı.¹⁵³

Saudi Aramco, Japonya'nın Enerji Ekonomisi Enstitüsü ve SABIC arasında ortaklaşa yapılan çalışmalar sonucu Suudi Arabistan'dan Japonya'ya sıfır karbonlu enerji üretimi için 40 ton mavi amonyak sevkiyatı gerçekleştirdi.¹⁵⁴

Suudi Arabistan'ın yurt içi ham petrol stokları, 23 Eylül itibarıyla 78 milyon varile ulaşan stoklar nisan ayından bu yana en yüksek seviyeye ulaştığı belirtildi.¹⁵⁵

Saudi Aramco, Hintli Tadawul ile yaptığı projelerin askıya alındığını duyurdu.¹⁵⁶ Ayrıca, Rosneft ve Aramco Tadawul, Hintli rafinaj şirketi Bharat Petroleum'un özelleştirme projelerini takip etmeyeceklerini açıkladılar.¹⁵⁷

Suudi Arabistan, eylül ayında petrol sevkiyatlarını artırarak BAE'den kaynaklı azalan ticareti dengelediği ve diğer ülkelerde gerçekleşen üretim kısıtlamalarını telafi edilmesi durumunda OPEC ihracatının sabit kalması beklendiği bildirildi.¹⁵⁸

Mısır Cumhurbaşkanı, Kalibya'daki Mostorod Petrol Arıtma Kompleksi'nin açılışını yaptı. Kompleksin, yıllık 4,7 milyon ton yüksek değerli petrol ürünleri üretim kapasitesine sahip olması bekleniyor.¹⁵⁹ Ayrıca Mısır'ın 2023 yılında petrol ürünlerinde kendi kendine yeterliliğe ulaşmayı planladığını açıkladı.¹⁶⁰

Baker Hughes yaptığı açıklamada, Katar'ın sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) kapasitesini genişletme projesi için Qatar Petroleum'dan ana soğutucu kompresör tedariki için sipariş aldığını bildirdi.¹⁶¹

İran, eylül ayında şu ana kadar yaklaşık 1,5 milyon varil/gün ham petrol ve kondensat ihraç etti. Bu, İran'ın bir buçuk yıldaki en yüksek ihracatı ve ağustos ayındaki tahmini ihracatın iki katına çıkacağı düşünülmektedir.¹⁶²

KAYNAKÇA

- ¹ <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-continue-efforts-until-southern-border-stable-erdogan-158811>
- ² <https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/us-sends-additional-400m-to-ypgpkk-terrorists-in-syria>
- ³ <https://www.syriahr.com/en/186693/>
- ⁴ <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/jordan-coronavirus-jaber-nassib-border-crossing-reopen-covid.html>
- ⁵ <https://syrianobserver.com/EN/news/60884/report-russias-violations-during-its-five-years-in-syria.html>
- ⁶ <https://sputniknews.com/world/202009291080614574-russian-servicemen-killed-over-133000-militants-in-syria-defence-minister-says/>
- ⁷ <https://www.syriahr.com/en/185966/>
- ⁸ <https://www.syriahr.com/en/186266/>
- ⁹ <https://www.syriahr.com/en/186605/>
- ¹⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyenin-kuzeyindeki-bab-ilcesinde-patlama-2-olu/1994826>
- ¹¹ <https://www.basnews.com/tr/babat/637201>
- ¹² <https://turkish.aawsat.com/home/article/2535286/bağdat-washington-ve-londraya-yabancı-misyonların-güvenliğini-sağlayacak>
- ¹³ <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49985/Kadhimi-vows-to-protect-diplomatic-missions-in-Iraq>
- ¹⁴ <https://turkish.aawsat.com/home/article/2535286/bağdat-washington-ve-londraya-yabancı-misyonların-güvenliğini-sağlayacak>
- ¹⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-diplomatik-misyonların-ülkeden-çekilmesinin-sonuçları-felaket-olur-/1990101>
- ¹⁶ <https://www.basnews.com/en/babat/637880>
- ¹⁷ <https://shafaq.com/en/Iraq-News/Do-not-provide-a-pretext-for-external-intervention-Nasr-coalition-to-Non-State-forces>
- ¹⁸ <https://turkish.aawsat.com/home/article/2532331/irak-türkmen-cephesi'nden-azerbaycan-icin-seferberlik-çağırısı>
- ¹⁹ <https://shafaq.com/en/Iraq-News/Iraq-and-KSA-discuss-political-economic-and-security-affairs>
- ²⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-abdnin-bagdat-buyukelciliginin-kapatilmasi-irakin-cikarlariyla-ortusmuyor/1994317>
- ²¹ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuveyt-emirinin-vefati-dolayisiyla-irak-ve-libyada-yas-ilan-edildi/1990657>

- 22 <https://turkish.aawsat.com/home/article/2533871/sistani'nin-irak-seçimlerinde-bm-gözetimi-talep-etmesi-iran'ın-öfkesine-yol>
- 23 <https://www.basnews.com/en/babat/637713>
- 24 <https://www.rudaw.net/english/kurdistan/29092020>
- 25 <https://tr.mehrnews.com/news/1889549/İran-Irak-ilşkileri-Bağdat-ta-değerlendirildi>
- 26 <https://shafaq.com/en/Iraq-News/PMF-Baghdad-last-explosion-targeted-one-of-our-members>
- 27 <https://www.rudaw.net/turkish/middleeast/iraq/28092020>
- 28 <https://www.tbajansi.com/selahaddinden-patlama-meydana-geldi-2-subay-ve-1-polis-yasamini-yitirdi/>
- 29 <https://turkish.aawsat.com/home/article/2543871/irak-güvenlik-güçleri-ninovada-26-teröristi-gözaltına-aldı>
- 30 <https://www.basnews.com/en/babat/637922>
- 31 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-irak-ve-afganistanda-kullandigi-asimetrik-savas-gucunu-feshediyor-/1993807>
- 32 <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/30092020>
- 33 https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/20201002_17/
- 34 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-guney-rafinerileri-icin-japon-sirketiyle-4-milyar-dolarlik-anlasma-imzaladi/1992665>
- 35 <https://www.kurdistan24.net/tr/economy/f729b021-ee04-427a-a88c-80d562a3de27>
- 36 <https://www.middleeastmonitor.com/20200928-supporters-of-iraqs-shia-militias-hold-protest-in-london-against-us-interference/>
- 37 <https://turkish.aawsat.com/home/article/2531776/artan-kovid-19-vakalarına-rağmen-irakta-kısıtlama-yok>
- 38 <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/1/iraqis-in-baghdad-mark-anti-government-protests-anniversary>
- 39 <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/10/iraq-protests-october.html>
- 40 <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/49999/Thousands-of-Iraqis-march-on-first-anniversary-of-their-revolution>
- 41 <https://news.un.org/en/story/2020/10/1074522>
- 42 <https://www.basnews.com/tr/babat/638094>
- 43 <https://www.facebook.com/arshedalsalihi/posts/3696036137096693>
- 44 <https://www.facebook.com/watch/?ref=saved&v=1205671593145197>
- 45 https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1192963234408379&id=523275694710473

- ⁴⁶ https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=841131196665369&id=155102421934920
- ⁴⁷ <http://turkmenelihaber.net/turkmeneli/item/19588-salihi-turkmenleri-dile-getirmeyen-basbakan-kazimi-yi-elestirdi.html>
- ⁴⁸ <http://turkmenelihaber.net/turkmeneli/item/19494-itc-den-islam-isbirligi-teskilati-na-azerbaycan-cagrisi.html>
- ⁴⁹ <http://turkmenelihaber.net/turkmeneli/item/19513-kerkuk-te-deas-saldirisi-3-olu-1-yarali.html>
- ⁵⁰ <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/2-civilians-killed-in-daesh-isis-terror-attacks-in-iraq/1986048>
- ⁵¹ <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/2-civilians-killed-in-daesh-isis-terror-attacks-in-iraq/1986048>
- ⁵² <http://turkmenelihaber.net/turkmeneli/item/19495-turkmen-dr-nebil-hamdi-bosnak-kerkuk-il-saglik-genel-muduru-olarak-atandi.html>
- ⁵³ <http://turkmenelihaber.net/turkmeneli/item/19581-kerkuk-te-122-kisiye-daha-koronavirus-tanisi-konuldu-3-kisi-vefat-etti.html>
- ⁵⁴ <https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/2609202012>
- ⁵⁵ <https://www.kurdistan24.net/so/news/6395c61f-6349-4e82-8c19-54980528cb5a>
- ⁵⁶ <https://www.nasnews.com/kurd/view.php?cat=16498>
- ⁵⁷ <https://www.esta.krd/news.aspx?id=9698&mapid=1>
- ⁵⁸ <https://rwmal.net>
- ⁵⁹ <http://skurd.net/>
- ⁶⁰ <https://www.peyserpress.com/detail/6314>
- ⁶¹ <https://www.basnews.com/so/babat/637379>
- ⁶² <https://www.mewdamedia.com/articles/10464>
- ⁶³ <https://www.esta.krd/news.aspx?id=9771&mapid=2>
- ⁶⁴ <https://www.rudaw.net/turkish/kurdistan/300920206>
- ⁶⁵ <https://www.nasnews.com/view.php?cat=41641>
- ⁶⁶ <https://www.kurdistan24.net/tr/news/30d4da61-9332-428c-be14-700d52eae952>
- ⁶⁷ https://drawmedia.net/page_detail?smart-id=6735
- ⁶⁸ <https://www.kurdistan24.net/so/default>
- ⁶⁹ <https://www.nasnews.com/kurd/view.php?cat=16441>
- ⁷⁰ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-30/saudi-economy-shrank-7-in-second-quarter-as-virus-oil-hit-hard>
- ⁷¹ <https://saudigazette.com.sa/article/598665/SAUDI-ARABIA/400000-Saudis-and-expats-quit-labor-market-in-three-months>

- ⁷² <https://middle-east-online.com/en/saudi-arabia-imposes-new-5-property-tax>
- ⁷³ <https://english.aawsat.com/home/article/2539796/saudi-arabia%E2%80%99s-2021-spending-budget-set-264-billion>
- ⁷⁴ <https://www.arabnews.com/node/1742531/business-economy>
- ⁷⁵ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-10-04/saudi-arabia-pegs-budget-to-oil-staying-around-50-until-2023?srnd=premium-middle-east>
- ⁷⁶ <https://www.arabnews.com/node/1742011/saudi-arabia>
- ⁷⁷ <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/30/uae-announces-candidacy-for-un-security-council-seat>
- ⁷⁸ <https://www.euronews.com/2020/09/29/united-arab-emirates-in-bid-to-be-first-arab-nation-to-reach-moon>
- ⁷⁹ <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/1/uae-official-accused-of-torture-running-to-be-head-of-interpol>
- ⁸⁰ <https://www.thenational.ae/uae/health/coronavirus-uae-reports-highest-covid-19-tally-for-fourth-day-as-1-231-infections-are-confirmed-1.1087423>
- ⁸¹ <https://www.arabianbusiness.com/travel-hospitality/452552-dubai-economy-could-see-11-hit-from-travel-tourism-curbs-in-2020>
- ⁸² <https://www.wsj.com/articles/u-a-e-boosted-arms-transfers-to-libya-to-salvage-warlords-campaign-u-n-panel-finds-11601412059>
- ⁸³ <https://www.middleeastmonitor.com/20200928-doha-intelligence-reveals-plan-to-attack-qatar-before-blockade/>
- ⁸⁴ <https://www.dohanews.co/a-unique-moment-in-history-qatar-attends-sudan-peace-signing-ceremony/>
- ⁸⁵ <https://www.middleeasteye.net/news/sudan-yemen-sending-hundreds-troops-saudi-arabia>
- ⁸⁶ <https://www.middleeastmonitor.com/20200928-yemen-uae-transport-100-militants-to-socotra/>
- ⁸⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemenli-siyasi-partiler-baeye-bagli-guclerin-sebvedeki-limandan-cekilmesini-istiyor/1990069>
- ⁸⁸ <https://www.middleeastmonitor.com/20201001-official-yemen-government-stc-to-swap-200-prisoners/>
- ⁸⁹ <https://www.middleeastmonitor.com/20201002-yemen-court-sentences-saudi-king-crown-prince-trump-to-death/>
- ⁹⁰ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928052&Language=en>
- ⁹¹ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928025&Language=en>
- ⁹² <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928249&Language=en>
- ⁹³ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928166&Language=en>

- ⁹⁴ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928159&Language=en>
- ⁹⁵ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928358&Language=en>
- ⁹⁶ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928851&Language=en>
- ⁹⁷ <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2928822&Language=en>
- ⁹⁸ <https://www.middleeastmonitor.com/20201001-kuwaiti-opposition-hopes-new-emir-permits-political-detente/>
- ⁹⁹ <https://gulfnnews.com/world/gulf/kuwait/kuwait-expats-will-not-be-appointed-as-advisers-in-government-sector-1.74330637>
- ¹⁰⁰ <https://timesofoman.com/article/death-of-kuwait-emir-as-per-royal-orders-of-his-majesty-oman-declares-three-day-mourning>
- ¹⁰¹ <https://timesofoman.com/article/his-majesty-arrives-in-kuwait>
- ¹⁰² <https://timesofoman.com/article/no-expatriate-lawyers-in-oman-courts-from-2021>
- ¹⁰³ <https://www.bna.bh/en/BahrainannouncethreedaymourningonKuwaitEmirsdemise.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlZON1%2bDjhN6TAVsupZ1B6lcZgsYCM%3d>
- ¹⁰⁴ <https://www.bna.bh/en/HRHtheCrownPrincecondoleswiththeAmirandPrimeMinisteroftheStateofKuwait.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlZON1%2bDgTGxQKcz5saLuFkjczb8U%3d>
- ¹⁰⁵ <https://www.bna.bh/en/BahrainwelcomesLebaneselsraeliagreement.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlZON1%2bDn9aQM0rfINqvC3fnl2J9A4%3d>
- ¹⁰⁶ <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/mossad-chief-visits-bahrain-to-discuss-cooperation/1992739>
- ¹⁰⁷ <https://www.bna.bh/en/Bahrainattendspeaceagreementsigningceremony.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlZON1%2bDkWB8XlZCzXBkQLDrFNvid0%3d>
- ¹⁰⁸ <https://www.bna.bh/en/BahrainwelcomespeaceagreementbetweenSudaneseGovernmentarmedmovements.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwlZON1%2bDt%2f9KGOW3rtajOscGygg8Wg%3d>
- ¹⁰⁹ <https://www.france24.com/en/20200928-egypt-s-nasser-still-a-divisive-figure-50-years-after-his-death>
- ¹¹⁰ <https://theArabweekly.com/libya-rivals-agree-egypt-talks-prisoner-exchange-transit-links>
- ¹¹¹ <https://lana-news.ly/art.php?id=179814&lang=en&p=1>
- ¹¹² <https://www.gov.uk/government/news/pm-call-with-president-el-sisi-29-september-2020>
- ¹¹³ <https://bulgarianmilitary.com/2020/10/01/egypt-wants-syria-back-in-the-arab-league-and-a-military-alliance-against-turkey/>
- ¹¹⁴ <https://www.arabnews.com/node/1741946/business-economy>
- ¹¹⁵ <https://apnews.com/article/libya-egypt-archive-united-nations-prisoner-exchange-00d6836eb6b9d55e0791e427fda3c8ce>
- ¹¹⁶ <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/libyan-delegations-arrive-in-morocco-for-national-talks/1989785>

- 117 <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/bashaga-holds-talks-turkish-ambassador-amplify-cooperation-fields-security>
- 118 <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/turkish-energy-minister-turkish-companies-are-installing-power-station-tripoli>
- 119 <https://english.aawsat.com/home/article/2533671/tunisia-opposition-announces-new-political-coalition>
- 120 http://www.xinhuanet.com/english/2020-09/29/c_139404857_2.htm
- 121 <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2367327/readout-of-secretary-of-defense-dr-mark-t-espers-meeting-with-tunisian-minister/>
- 122 <https://english.alarabiya.net/en/News/north-africa/2020/09/30/Tunisia-s-President-Saied-backs-hanging-amid-uproar-over-woman-s-murder>
- 123 <https://www.france24.com/en/video/20200928-algerian-lawyers-stage-protest-over-lack-of-promised-reforms>
- 124 <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=2140313>
- 125 <https://lana-news.ly/art.php?id=180041&lang=en&p=1>
- 126 <https://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-8792891/Pentagon-chief-heads-Algeria-North-Africa-security-talks.html>
- 127 <https://lana-news.ly/art.php?id=179937&lang=en&p=1>
- 128 <https://www.moroccoworldnews.com/2020/09/321122/mali-thanks-morocco-king-mohammed-vi-for-post-coup-diplomacy/>
- 129 <https://www.moroccoworldnews.com/2020/10/321416/morocco-us-agree-on-military-cooperation/>
- 130 <https://www.moroccoworldnews.com/2020/09/321236/2020-istanbul-inventions-fair-participants-from-morocco-earn-11-medals/>
- 131 <https://www.libyanexpress.com/libyan-delegations-to-resume-dialogue-in-morocco-on-thursday/>
- 132 <https://www.argusmedia.com/en/news/2145013-azeriarmenia-fighting-threatens-oil-gas-lines-update>
- 133 <https://kfgo.com/2020/09/28/energy-markets-on-edge-over-armenia-azerbaijan-conflict-2/>
- 134 <https://www.reuters.com/article/idUSKBN26J2AN>
- 135 <https://www.middleeastmonitor.com/20200928-iran-received-gold-bullion-from-venezuela-in-return-for-oil-says-official/>
- 136 <https://www.tehrantimes.com/news/452972/Iran-s-share-in-Turkey-s-future-gas-market>
- 137 <https://english.alaraby.co.uk/english/news/2020/10/2/egypt-vexed-by-israeli-emirati-plans-for-rival-suez-canal>
- 138 <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Libya-Oil-Production-Hits-300000-Bpd-As-Another-Oilfield-Comes-Online.html>

- 139 <https://www.libyaherald.com/2020/09/27/sirt-oil-refinery-resumes-production-on-back-of-maetig-hafter-agreement-to-resume-libyas-oil-production-exports/>
- 140 <https://www.energymixreport.com/libya-ships-crude-cargo-out-of-marsa-el-hariga-as-partial-restart-begins/>
- 141 <https://www.libyaobserver.ly/economy/sanallah-tells-eni-delegation-noc-keen-providing-security-oilfields>
- 142 <https://www.libyaherald.com/2020/09/28/gecol-board-member-arrested-on-corruption-charges/>
- 143 <https://oglinks.news/qatar-petroleum/news/supply-ultra-low-sulfur-diesel-local-market-refinery-mesaieed>
- 144 <https://menafn.com/1100864972/Jordan-Iraq-sign-a-power-contract-to-grid-sell-electricity>
- 145 <https://www.reuters.com/article/oil-opec-iraq-kurds-int-idUSKCN26F2MS>
- 146 <https://www.urdupoint.com/en/business/iraq-cannot-fully-meet-opec-obligations-beca-1041875.html>
- 147 <https://www.pakistanpoint.com/en/story/1042813/iraqs-august-oil-export-down-6-month-on-month-to-26m.html>
- 148 <https://www.iraqoilreport.com/daily-brief/>
- 149 <https://alkhaleejtoday.co/business/5047054/Iraq-plans-to-increase-the-refining-capacity-of-the-refineries.html>
- 150 <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/031020201>
- 151 <https://www.resilience.org/stories/2020-09-28/the-energy-bulletin-weekly-28-september-2020/>
- 152 <https://enablingpeace.org/ishm274/#Headline4>
- 153 <https://enablingpeace.org/ishm274/#Headline4>
- 154 <https://english.mubasher.info/news/3699819/Saudi-Aramco-Japan-s-IEEJ-ship-world-s-first-blue-ammonia/>
- 155 <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/093020-refinery-news-roundup-saudi-crude-oil-stockpiles-climb>
- 156 <https://finance.yahoo.com/news/rosneft-aramco-unlikely-bid-india-143000020.html>
- 157 <https://trading-secrets.guru/أخبار-أسواق-العرب/سهم-ارامكو-يسجل-أداء-متراجع-مع-وقف-شركة-ارامكو-تداول-خطتها-مع-الهند>
- 158 https://www.rigzone.com/news/wire/data_show_surge_in_september_saudi_oil_exports-02-oct-2020-163459-article/
- 159 <https://english.mubasher.info/news/3699748/El-Sisi-inaugurates-4-3bn-Mostorod-petroleum-refining-complex/?currentUserCountryCode=TR>
- 160 <https://energy.economictimes.indiatimes.com/news/oil-and-gas/egypt-aims-to-become-self-sufficient-in-petroleum-products-within-three-years-says-minister/78359034>

¹⁶¹ <https://in.reuters.com/article/us-lng-qatar-baker-hughes-idINKBN26K25Y>

¹⁶² <https://www.resilience.org/stories/2020-09-28/the-energy-bulletin-weekly-28-september-2020/>